

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: теорія та практика

№ 3 (2024)

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновано Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка у 2003 році.
Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 860 від 21.03.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-03606.

Мови видання: українська, англійська, мови Євросоюзу

Журнал «Соціальна педагогіка: теорія та практика»
внесено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
Наказ МОН України № 220 від 21.02.2024

Виходить чотири рази на рік.

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 3 від 27.09.2024 року)

Офіційний сайт видання: <http://socped.luguniv.edu.ua>
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Юрків Я. І., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Заступник головного редактора

Данильчук Л. О., доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Відповідальний секретар

Отравенко О. В., кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Члени редакційної колегії

Бахов І. С., доктор педагогічних наук, професор, ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ)

Белова О. Б., кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський)

Вайнола Р. Х., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

Ваховський Л. П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Желанова В. В., доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Караман О. Л., доктор педагогічних наук, професор, ректор ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Коваленко В. Є., доктор психологічних наук, доцент, завідувачка кафедри спеціальної педагогіки, Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Кравченко О. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (м. Київ)

Кравчиня Т. В., кандидат психологічних наук, доцент, Хмельницький національний університет (м. Хмельницький)

Кривоніс О. М., кандидат педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (м. Житомир)

Куріло В. С., доктор педагогічних наук, професор, перший проректор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Лебізь О. В., доктор педагогічних наук, професор, ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (м. Дніпро)

Петришин Л. Й., доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка (м. Тернопіль)

Починкова М. М., доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Проскурняк О. І., доктор психологічних наук, професор, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків)

Ростока М. Л., кандидат педагогічних наук, старший дослідник, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України (м. Київ)

Самойленко О. А., доктор педагогічних наук, Дніпровський інститут ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Дніпро)

Сисюв О. В., доктор педагогічних наук, доцент, ПЗВО «Київський міжнародний університет» (м. Київ)

Сич Т. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри публічної служби та управління навчальними закладами, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Степаненко В. І., доктор педагогічних наук, доцент, Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Тимчук Л. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Цибал-Міхальська Агнешка, доктор габлітований, професор, голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук, професор Університету ім. Адама Мишкевича в Познані (Республіка Польща)

Цибулько Л. Г., доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувачка кафедри педагогіки, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ)

Чернета С. Ю., доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

ISSN 1817-3764 (print)

© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2024

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Тілікіна Н. В. Інструменти оцінювання ефективності навчальних заходів: від потреб до впливу.....	5
---	---

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ

Горішна Н. М. Моніторинг та оцінка соціально-реабілітаційних послуг для осіб з інвалідністю: аналіз підходів до розробки індикаторів.....	18
Захаріна Т. І. Російсько-українська війна як каталізатор змін у соціальній роботі з ветеранами.....	26
Карпенко О. Г., Лях Т. Л., Спіріна Т. П. Особливості профілактики булінгу та вирішення конфліктів серед здобувачів освіти.....	36
Курило В. С., Караман О. Л. Безпека громадянського суспільства та його роль у забезпеченні національної безпеки в умовах війни РФ проти України.....	44
Малярчук Н. Г., Балабанова Т. О. Деякі аспекти соціальної роботи з людьми похилого віку з інвалідністю як вразливою категорією населення.....	55

СПЕЦІАЛЬНА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

Рускуліс Л. В. Види та причини мовленнєвих порушень у дітей.....	63
--	----

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

Ємельянова Д. В. Когнітивно-прагматична роль проєктного методу в професійно-орієнтованому навчанні англійської мови майбутніх дошкільних вихователів.....	69
Майданюк М. О. Соціальна ініціативність майбутнього соціального працівника: теоретичний аспект.....	75
Ван Цзіпен. Полікультурна спрямованість професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва в освітньому процесі ЗВО через інтеграцію змісту їх культурологічної підготовки у процесі вивчення фахових дисциплін.....	81
Чжан Лі. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва.....	88

УДК 37.013.42.011.3-052:316.485.6

DOI: 10.12958/1817-3764-2024-3-36-43

Карпенко Олена Георгіївна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна.

oh.karpenko@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6715-2899>

Scopus-Author ID: 57287160700

Лях Тетяна Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна.

t.liakh@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8807-0497>

Scopus-Author ID: 57192588245

ResearcherID: N-5194-2015

Спіріна Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна.

t.spirina@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0287-7343>

Scopus-Author ID: 57950126200

ResearcherID: GNI-7107-2022

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ ТА ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Конфлікти та булінг у закладах освіти є поширеними проблемами, що мають серйозний вплив на навчальний процес, психічне здоров'я здобувачів освіти та загальний клімат у класі, академічній групі. Ці явища можуть проявлятися в різних формах і потребують комплексного підходу для їх ефективного вирішення та профілактики.

Конфлікти є невід'ємною частиною соціокультурного життя. У закладах освіти здобувачі (учні, студенти) повсякчас стикаються із складними життєвими ситуаціями,

різноманітними викликами й труднощами, які потребують вирішення, оскільки можуть призвести до конфліктних ситуацій. Наслідком невирішених конфліктів можуть бути зниження академічної успішності, психологічний стрес, погіршення взаємостосунків між ними та навіть випадки булінгу (Лях, Попова, Спіріна, 2019). Оскільки профілактика конфліктів сприяє створенню здорового та безпечного освітнього середовища, де кожен здобувач може всебічно розвиватися й досягати успіхів, вона є надзвичайно важливою, актуальною темою для обговорення.

Непроста ситуація в Україні, обумовлена воєнним часом, докорінно змінила звичний спосіб життя українців і українок. Підвищена тривожність, зумовлена нинішніми подіями в країні, впливає на емоційний стан населення, спостерігається зростання стресу, дратівливість, агресивна поведінка тощо (Лях, Спіріна, Клішевич, 2022). У зв'язку із цим ще більшої актуальності набуває тема психологічної, соціальної та емоційної підтримки підлітків, які переживають стрес від військових подій, від зміни міста, закладу освіти, втрати звичного кола друзів, близьких і рідних людей (Профілактика деструктивної поведінки підлітків, 2022). Останнім часом тенденція конфліктів та проявів булінгу (цькування) у закладах освіти зростає. Така ситуація пов'язана з багатьма факторами, але основні з них – це дискримінація серед дітей, молоді та їхня агресивність (Бондар, 2023).

Одним із способів запобігання булінгу (цькування) та вирішення конфліктів між здобувачами освіти є створення безпечного освітнього середовища, що є важливим завданням для закладів освіти різних рівнів (Актуальні питання соціальної роботи, 2023).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці С. Гарькавець, Л. Волченко розглядають методичний інструментарій щодо діагностики та прогнозування конфліктів в освітньому середовищі (Гарькавець, Волченко, 2020); Л. Зуб, Т. Журавель, Л. Мельник, М. Снітко вивчають питання попередження та профілактики конфліктів серед учнівської молоді (Будуємо майбутнє разом, 2016); М. Косьміна, Т. Лях, В. Лютий, Т. Спіріна обґрунтовують необхідність підготовки педагогічного колективу й учнів до застосування технології медіації у закладах загальної середньої освіти (Лях, Спіріна, 2015; Косьміна, Лютий, 2022); В. Андрєєнкова, О. Дацко, Д. Малєєв, М. Матвійчук, І. Трубавіна визначають ключові виклики в профілактиці конфліктів у шкільному середовищі в умовах війни (Розбудова миру, 2016). Дослідниця Т. Харківська вивчає питання ефективності програм спрямованих на вирішення

конфліктів і впровадження відновних практик у закладах освіти (Харківська, 2024).

Також питання профілактики булінгу в освітньому середовищі, формування ненасильницької поведінки розглядали (Т. Алексєєнко, В. Андрєєнкова, В. Байдик, В. Бондар, Р. Вайнола, Т. Войцях, Н. Гевчук, Н. Дідик, А. Дуля, Т. Журавель, О. Караман, М. Лехолетова, Н. Максимова, В. Мельничук, Ж. Петрочко, О. Швед, С. Чернета, В. Шевчук та ін.).

Мета статті – проаналізувати особливості й підходи профілактики булінгу та вирішення конфліктів серед здобувачів освіти, визначити й охарактеризувати чинники, які спричинюють ці явища в закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Конфлікти в закладах освіти є невіддільною частиною освітнього процесу. На думку науковців, зміст конфлікту визначається соціокультурними факторами, а його розвиток врегульовується культурними нормами, вимогами, правилами, які впливають на процес взаємодії учасників конфлікту (Гарькавець, Волченко, 2020).

Наразі проблема конфліктів і булінгу (цькування) в закладах освіти часто стає перешкодою для досягнення мети всебічного розвитку здобувачів освіти. Адже заклад освіти відіграє важливу роль у створенні умов для здобуття учнями, учнівською молоддю, студентами знань у безпечному освітньому середовищі, формуванні ставлень і навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти проявам насильства, безконфліктного спілкування й ненасильницької поведінки (Андрєєнкова, Мельничук, Калашник, 2019).

Учні, учнівська молодь, студенти можуть відстоювати власну позицію перед однолітками із застосуванням насильства та цькування. Конфлікти в закладах освіти різних рівнів часто характеризується тривалістю, агресивністю, стійким неприйняттям одних осіб іншими, жорстокістю щодо своїх однолітків, що спричинює ситуації насильства та булінгу.

За статистичними даними Національної гарячої лінії для дітей та молоді громадської організації «Ла Страда-Україна», за 2023 рік

було надано 130 367 консультацій дітям і молодим людям, із них 2% стосувалися конфліктних ситуацій між однолітками та 4% ситуацій булінгу (цькування) (Ла Страда-Україна, 2023). Представлені статистичні дані засвідчують, що проблема конфлікту й булінгу серед здобувачів освіти є надзвичайно актуальною.

Конфлікти серед здобувачів освіти можуть спричинити ряд факторів, а саме: соціально-психологічні, освітні та навчальні, особистісні та міжособистісні. У формуванні конфліктних ситуацій кожна із цих груп факторів відіграє важливу роль, а тому потребує окремого розгляду.

До соціально-психологічних факторів, які спричиняють конфлікти серед здобувачів освіти, належать: соціальний статус та економічна нерівність (відмінності в соціальному статусі та матеріальному становищі можуть викликати у здобувачів освіти заздрість й ревності до успіхів інших, роздратування, недовіру, що призводить до конфліктів); проблеми в родині (конфлікти між батьками, відсутність підтримки з боку родини можуть сприяти агресивній поведінці та провокувати виникнення конфліктів); проблеми самоідентифікації та соціальної адаптації (криза самоідентифікації, яку переживають учні, учнівська молодь, студенти, може призвести до проблем із соціальною адаптацією та конфліктів з однолітками).

Також конфлікти можуть провокувати освітні та навчальні фактори, серед яких такі як: перевантаження навчальним матеріалом (надмірний обсяг домашніх завдань, завищені вимоги можуть викликати стрес і незадоволення, що призводить до конфліктів з педагогами й однокласниками чи одногрупниками, а невміння педагога ефективно управляти класом / групою і вирішувати конфлікти може сприяти їхньому загостренню); відсутність чіткої структури навчального процесу, незбалансований розклад, некоректне оцінювання.

На виникнення конфліктів також впливають особистісні та міжособистісні фактори, з-поміж них: індивідуальні особливості характеру, відмінності в темпераменті, рівні

агресивності, самооцінці й емоційній стабільності. Водночас причинами конфліктів можуть бути взаємостосунки між здобувачами освіти (дружба, суперництво, романтичні стосунки, булінг як найрадикальніший та найнеприємніший вияв конфлікту тощо). Відсутність навичок соціальної комунікації та ефективного спілкування, невміння висловлювати свої думки, слухати й чути інших може спричиняти непорозуміння та конфлікти між учнями.

Часто конфлікти виникають між учнями одного класу (однієї академічної групи), ґрунтуючись на несумісності характерів, зіткненні різних думок щодо певних питань. Зокрема, часто причиною конфлікту може бути боротьба за лідерство, визнання, авторитет. Також причиною конфлікту можуть бути різноманітні образи й непорозуміння. Потреба захищати свою особливість, індивідуальність, сприяє формуванню в особистості таких якостей, як недовіра, підозрілість, закритість і замкнутість. Булінг шкодить усім здобувачам освіти, а не лише тим, над ким знущаються. Страждає дисципліна, загальна атмосфера в учнівському / студентському колективі, вони стають агресивними й некерованими (Профілактика деструктивної поведінки підлітків, 2022). Варто зауважити, що серед найважливіших чинників, які призводять до булінгу (цькування) в закладах освіти, визначають особистісні, сімейні, чинники середовища, ситуаційні та соціальні (Попередження насильства в закладах освіти, 2020).

Зазначимо, що однією із причин конфлікту часто є перша підліткова закоханість. Оскільки підлітки не мають досвіду побудови близьких, довірчих і взаємних стосунків, у цей період вони стають нервовими, вразливими, дратівливими й навіть агресивними. Відсутність відповідності особистих почуттів із реальністю може призвести до конфліктів, які потребують термінового вирішення.

Для конфлікту як способу взаємодії характерним є: його нерегулярність і випадковість (відсутністю злого умислу); баланс (рівність) сил між його учасниками, владний баланс (симетричні відносини), що характеризується

здатністю кожної зі сторін однаково впливати на процес конфлікту, відносною рівністю фізичних сил, соціально психологічної адаптованості, соціального статусу, стану здоров'я, ментального розвитку тощо; спостерігається розкаяння сторін конфлікту та спрямованість зусиль сторін конфлікту на його вирішення (Розбудова миру, 2016).

Булінг (цькування) може виходити далеко за межі самих окремих інцидентів. Цькування однолітків у закладі освіти може спричинити як короткострокові, так і довготривалі травми для жертв булінгу, включно з почуттям гніву, агресією, депресивними розладами та тривогами тощо. Також можливі серйозні короткострокові та довгострокові наслідки для агресорів (булерів), як-от порушення сну, тривожність, погана успішність та інше (Лях, Спіріна & Ковтун, 2023). Отже, розуміння причин виникнення конфліктів та булінгу серед здобувачів освіти є важливим кроком до попередження, профілактики та конструктивного їх вирішення в освітньому середовищі.

Для ефективної профілактики конфліктів варто використовувати різноманітні освітні програми, тренінги, медіацію, служби порозуміння, залучати батьків і громаду до цього процесу (Косьміна, Лютий, 2022). Освітні програми та тренінги відіграють ключову роль у попередженні й профілактиці конфліктів і допомагають здобувачам освіти отримати необхідні знання й навички ефективної соціальної комунікації, міжособистісного спілкування для вирішення конфліктних ситуацій. Тренінги з рольовими іграми, дискусіями, практичними вправами допомагають зрозуміти природу конфліктів, навчитися розпізнавати їхні ознаки, застосовувати ефективні стратегії щодо їх вирішення.

Отже, важливим завданням є профілактика конфліктів і запобігання та протидія булінгу (цькування), а саме: створення безпечного освітнього середовища, що передбачає психологічну та фізичну безпеку учасників освітнього процесу; визначення стану, причин і передумов поширення булінгу (цькування); підвищення рівня поінформованості учасників освітнього процесу про булінг

(цькування); формування в учасників нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, усвідомлення булінгу (цькування) як порушення прав людини; заохочення всіх учасників освітнього процесу до активного сприяння запобігання булінгу (цькування) (Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти, 2019).

Програми із соціально-емоційного навчання передбачають отримання, засвоєння й передачу знань щодо саморегуляції, емпатії, соціальної свідомості та спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, управління емоціями, налагодження позитивних взаємостосунків, вирішення конфліктів.

Медіація є позасудовою добровільною, конфіденційною, структурованою процедурою, під час якої конфліктуючі сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати конфлікт шляхом переговорів (Про медіацію, 2022). Вона має вагомий потенціал для освітньої, виховної та соціальної сфери. Медіатор допомагає знаходити рішення, які влаштовують усіх учасників конфлікту. Водночас відповідальність за прийняті рішення повністю лежить на конфліктуючих сторонах. Медіатор зберігає нейтралітет, неупередженість щодо учасників, обговорюваного питання, результату, він лише організовує і спрямовує процес (Лях, Спіріна, 2015). Для медіатора прояв нейтралітету й неупередженості є найважливішим і найскладнішим завданням, адже обидві конфліктуючі сторони, використовуючи для маніпулятивні прийоми намагаються повернути медіатора на свій бік.

Служби порозуміння закладу освіти – це команда підготовлених старшокласників (медіаторів), які пройшли навчання за відповідною освітньою програмою, розділяють цінності відновного підходу. Вони, використовуючи відновні практики, допомагають своїм одноліткам вирішувати конфлікти мирним шляхом і працюють над формуванням безпечної атмосфери в навчальному закладі (Вирішення конфліктів мирним шляхом, 2024). Подібні служби мають створюватись і в закладах вищої освіти.

Конфліктні ситуації в закладі освіти виникають на різних рівнях взаємодії, а з вимушеним запровадженням дистанційної або змішаної форми навчання набувають ще більшої актуальності серед здобувачів освіти, педагогічних працівників, батьків тощо. Зазвичай способи вирішення цих конфліктів базуються на дисциплінарному підході, який передбачає призначення винного (Харьківська, 2024).

Важливим аспектом створення підтримуючого та безпечного освітнього середовища для здобувачів освіти є залучення батьків і громади до процесу профілактики конфліктів. Заклади освіти можуть організувати семінари, вебінари, тренінги для батьків, де обговорюватимуться методи виховання, ефективної комунікації, профілактики й вирішення конфліктів. Важливо, щоб батьки розуміли, як вони можуть підтримати своїх дітей у навчанні та допомагати їм розвивати необхідні соціальні навички. Якщо говорити про профілактику конфліктної поведінки серед учасників освітнього процесу та протидії булінгу, то важливо відзначити, що пряме покарання кривдників не завжди є найефективнішим методом протидії цим явищам. Одним із найефективніших способів для закладів освіти запобігати булінгу та конфліктам є запровадження профілактичних заходів, навчання батьків і викладачів і створення позитивного освітнього середовища (Бондар, 2023).

Науковці С. Гарькавець, Л. Волченко зазначають, що вирішення конфліктів серед здобувачів освіти залежить від розуміння учасниками соціальної ситуації як конфліктної, психосоціальних складників, які зумовлюють внутрішню позицію конфлікту (мотиви, реальні інтереси, цінності), усвідомлення причин конфліктної ситуації, здатності до свідомого контролю емоційних станів, сформованої конфліктологічної компетентності (усвідомлення ключових цінностей, що взаємодіють у конфлікті, здатність конструктивно змінювати конфліктну ситуацію) (Гарькавець, Волченко, 2020). Водночас конфліктологічна компетентність передбачає здатність управляти конфліктами та впливати на опонентів, передбачати їх появу, розвиток конфліктного

протистояння й поведінку учасників конфлікту.

Для конструктивного спілкування в конфлікті важливо організувати довірливу, безпечну атмосферу й налаштуватися на ефективну взаємодію. Якщо в міжособистісному конфлікті переважають негативні тенденції (образи, підозри, недовіра, ворожість, агресія) й опоненти не прагнуть вести діалог, домовлятися, шукати компроміс, то на початкових етапах врегулювання конфлікту потрібно використовувати «непрямі» методи врегулювання конфлікту: метод «виходу відчуттів», метод «позитивного ставлення до особистості», метод втручання «авторитетної третьої особи»; прийом «гола агресія», прийом «примусового слухання опонента», обмін позиціями, розширення духовного горизонту тих, хто сперечається.

Виокремлюють п'ять ключових стратегій вирішення конфлікту, а саме: суперництво, пристосування, відхід, співпраця, компроміс (Трофименко, Константинова, 2020), які доцільно застосовувати у закладах освіти.

Конфлікти серед здобувачів освіти можуть мати наслідки (освітні, психоемоційні, соціокультурні), що впливають на різні сфери їхньої життєдіяльності. Через них вони втрачають інтерес до навчання, мають проблеми з концентрацією уваги, що призводить до зниження академічних результатів. Через те що психологічні й емоційні наслідки конфліктів впливають на загальний стан здобувачів освіти, їхнє самопочуття, вони є одними з найбільш серйозних і небезпечних. Постійно перебуваючи в конфліктній ситуації, здобувачі освіти можуть відчувати зниження самооцінки, що негативно впливає на психоемоційне здоров'я, викликаючи відчуття неспокою й емоційного напруження. Це може призвести до розвитку депресії та психічних розладів, що потребує втручання фахівців і лікування.

Висновки. Профілактика конфліктів, булінгу серед здобувачів освіти потребує консолідації зусиль і програмного підходу, врахування психофізіологічних особливостей здобувачів освіти, факторів, що спричиняють

їх. Ефективна протидія конфліктам, булінгу передбачає розроблення внутрішніх нормативних документів, які будуть врегулювати відповідальність за їх вчинення в закладі освіти; інтерактивні форми та методи роботи, які спрямовані на профілактику конфліктної поведінки, булінгу в закладі загальної освіти

та створення системного підходу для формування ненасильницького освітнього середовища. Є нагальна потреба у впровадженні та розвитку відновного підходу в закладах освіти як інструменту створення комфортного освітнього середовища та забезпечення рівного доступу до освіти.

Література

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/>
2. Бондар В., Лях Т., Нохріна І. Системний підхід до профілактики булінгу в закладі загальної середньої освіти. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.1>
3. Бондар В. Зарубіжний досвід профілактики булінгу. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 5. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5>
4. Будемо майбутнє разом: програма профілактики конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді : навчально-методичний посібник / Л. Зуб, Т. Лях, Л. Мельник та ін. ; за ред. Т. Журавель, М. Снітко. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2016. 298 с.
5. Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації однолітків : навчально-методичний посібник / В. Андрєєнкова, К. Левченко, М. Матвійчук, М. Мотиліук. Київ : Агентство «Україна», 2024.
6. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення : навчально-методичний посібник / С. Гарькавець, Л. Волченко. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 91 с.
7. Косміна М., Лютий В. Програми шкільної медіації в Україні. *Grail of Science*. 2022. Вип. 22. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.12>
8. Лях Т. Л., Спіріна Т. П. Медіація як соціальна технологія посередництва у конфліктних ситуаціях. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2015. № 2 (291). Ч. 1. С. 52–60.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 5. Ст. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 05.03.2023).
10. Про медіацію : Закон України, документ № 1875-IX, чинний, поточна редакція від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text> (дата звернення: 25.07.2024).
11. Профілактика деструктивної поведінки підлітків : навч.-метод. посіб. / Т. Журавель та ін. ; ред.: Т. Журавель, Ю. Удовенко. Київ : Вид-во ФОП Буря О. Д., 2022. 144 с. (дата звернення: 12.07.2022).
12. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект : навчально-методичний посібник / упорядники: В. Л. Андрєєнкова, К. В. Черепаха, Н. В. Лунченко. Київ : Стеценко В. В., 2016. 192 с.
13. Spirina T. P., Lyakh T. L., Popova A. O. Social prevention of teenage bullying. *Modern Tehnologies of Society Development: Collective Scientific Monograph*. Poland: The Academy of Management and Administration in Opole, 2019. P. 82–95.
14. Трофіменко А. В., Константинова Ю. В. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Маріуполь : МДУ, 2020. 375 с.
15. Харківська Т. Відновні практики як засіб профілактики та подолання деструктивних конфліктів у закладі освіти. *Humanitas*. 2024. № 5. С. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.14> (дата звернення: 15.08.2024).

References

1. Denysiuk, O., Dulia, A., Vainola, R., Epel, O., Zhukov, V., Karpenko, O., Klishevych, N., Kotelevets, A., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Ostrolutska, L., Petrochko, Zh., Sapiha, S., Sylantieva, I., Spirina, T., Sulitskyi, V., Faidiuk, O., & Shved, O. (2023). Aktualni pytannia sotsialnoi roboty [Current issues of social work]. Eds. O. Epel, T. Liakh, I. Sylantieva. RIK-U. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/> [in Ukrainian].
2. Bondar, V., Liakh, T., & Nokhrina, I. (2023). Systemnyi pidkhid do profilaktyky bulinhu v zakladi zahalnoi serednoi osvity [Systematic approach to the prevention of bullying in institutions of general secondary education]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 2, 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.1> [in Ukrainian].

3. Bondar, V. (2023). Zarubizhyy dosvid profilaktyky bulinhu [Foreign experience of bullying prevention]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 5, 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5> [in Ukrainian].
4. Zub, L., Liakh, T., & Melnyk, L. (2016). Buduyemo maybutnye razom: prohrama profilaktyky konfliktiv ta pravoporushen sered uchnivskoyi molodi [Building the future together: the program for the prevention of conflicts and offenses among schoolchildren]. Eds. T. Zhuravel, M. Snitko. Kyiv: Obnova Kompany [in Ukrainian].
5. Andrieienkova, V., Melnychuk, V., Levchenko, K., & Motylyuk, M. (2024). Vyrishuvaty konflikty myrnym shlyakhom. Bazovi navychky mediatsiyi [Resolving conflicts peacefully. Basic Peer Mediation Skills]. Kyiv: Ahentstvo “Ukraina” [in Ukrainian].
6. Garkavez, S., & Volchenko, L. (2020). Konflikty v osvithomu seredovyshchi: diahnozyka ta praktyka vyrishennya [Conflicts in the educational environment: diagnosis and practice of resolution]. Kharkiv: Drukarnia Madryd [in Ukrainian].
7. Kosmina, M. M., & Lyutyu, V. P. (2022). Prohramy shkilnoyi mediatsiyi v Ukrayini [Programs of school mediation in Ukraine]. *Visnyk International Scientific Journal*, 22, 77–81. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.12> [in Ukrainian].
8. Liakh, T., & Spirina, T. (2015). Mediation as a social technology of mediation in conflict situations [Mediatsiya yak sotsialna tekhnolohiya poserednytstva u konfliktnykh sytuatsiyakh]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedagogichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Series: Pedagogical Sciences*, 2(291), 1, 52–60 [in Ukrainian].
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo protydyi bulinhu (tskuvanniu): Zakon Ukrainy vid 18.12.2018 № 2657-VIII [Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Combating Bullying: Law of Ukraine dated December 18, 2018, No. 2657-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5, p. 33 [in Ukrainian].
10. Pro mediatsiiu [About mediation]. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX> (Last accessed: 16.08.2024) [in Ukrainian].
11. Zhuravel, T., Ivaniuk, I., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Pashko, N., Soloiova, V., Sorokina, O., Spirina, T., Sulitskyi, V., Udovenko, Yu., Chuiko, O., Shved, O., & Yankovets, V. (2022). Profilaktyka destruktivnoi povedinky pidlitkiv [Prevention of Destructive Behavior in Adolescents]. Eds. T. Zhuravel, Yu. Udovenko. Vyd-vo FOP Buria O. D. [in Ukrainian].
12. Rozbudova myru. Profilaktyka i vyrishennia konfliktu z vykorystanniam mediatsii: sotsialno-pedahohichni aspekt [Peacebuilding. prevention and resolution of conflict using mediation: social-pedagogical aspect]. (2016). Kyiv: FOP Stetsenko V. V. [in Ukrainian].
13. Spirina, T. P., Lyakh, T. L., & Popova, A. O. (2019). Social prevention of teenage bullying. *Modern Technologies of Society Development: Collective Scientific Monograph*. P. 82–95. Poland: The Academy of Management and Administration in Opole.
14. Trofimenko, A., & Konstantinova, Y. (2020). Konfliktolohiya ta teoriya perehovoriv [Conflictology and the theory of negotiations]. Mariupol [in Ukrainian].
15. Kharkivska, T. (2023). Vidnovni praktyky yak zasib profilaktyky ta podolannia destruktivnykh konfliktiv [Restorative practices as a means of preventing and overcoming destructive conflicts]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 5, 111–116. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.14>

Карпенко О. Г., Лях Т. Л., Спіріна Т. П. Особливості профілактики булінгу та вирішення конфліктів серед здобувачів освіти

У закладах освіти здобувачі освіти часто стикаються з різноманітними викликами та складнощами, які можуть призвести до конфліктних ситуацій. Оскільки профілактика конфліктів сприяє створенню здорового та безпечного освітнього середовища, де кожен здобувач освіти може всебічно розвиватися й досягати успіхів, вона є надзвичайно важливою, актуальною темою для обговорення.

Конфлікти та булінг є невід’ємною частиною взаємодії у будь-якому соціальному середовищі, включно з освітніми закладами. Вони мають значний вплив на психологічний комфорт здобувачів освіти, їхню успішність і загальний клімат у закладі освіти. Аналіз цих явищ з позиції соціальної психології дає змогу краще зрозуміти причини їх виникнення та знайти ефективні шляхи профілактики.

У статті окреслено особливості булінгу й конфліктів у закладах освіти та зазначено методи і ключові стратегії вирішення конфлікту, як-от: суперництво, пристосування, відхід, співпраця, компроміс; прийоми профілактики конфліктів серед здобувачів освіти, які можуть бути використані для їх ефективного вирішення.

Також актуалізовано проблему булінгу в закладах освіти. Проаналізовано основні причини булінгу та конфлікту в закладах освіти й окреслено розмежування цих проявів.

Встановлено, що соціально-психологічний аналіз булінгу та конфліктів фокусується на таких механізмах, як групова динаміка, соціальна ідентичність, стереотипи та соціальні норми. Часто конфлікти виникають між здобувачами освіти (однокласниками / однокласницями), ґрунтуючись на несумісності характерів, зіткненні різних думок щодо певних питань. Зокрема, часто причиною конфлікту є боротьба за лідерство й авторитет у середовищі однолітків. Також причиною конфлікту серед здобувачів освіти є різноманітні образи й непорозуміння. Розуміння цих причин є ключовим кроком до ефективної профілактики та вирішення конфліктів в освітньому середовищі. Наслідком невирішених конфліктів може бути зниження академічної успішності, психологічний стрес, погіршення взаєностосунків між здобувачами освіти, їхнього емоційного стану та збільшення випадків булінгу.

Ключові слова: конфлікт, профілактика конфліктів, булінг, насильницька поведінка, здобувачі освіти, медіація, профілактика булінгу, заклад освіти, стратегії профілактики, учні, учнівська молодь, студенти.

Karpenko O. H., Liakh T. L., Spirina T. P. Features of Bullying Prevention and Conflict Resolution Among Education Seekers

In educational institutions, education seekers frequently encounter various challenges and difficulties that can escalate into conflict situations. Conflict prevention plays a crucial role in fostering a healthy and safe educational environment, allowing every student to thrive and achieve success. This makes it an essential and timely topic for discussion.

Conflicts and bullying are intrinsic aspects of interactions within any social setting, including educational institutions. These issues significantly affect education seekers' psychological well-being, academic performance, and the overall atmosphere of the educational institution. Analyzing these phenomena through the lens of social psychology helps to understand their root causes and discover effective prevention methods.

The article examines the characteristics of bullying and conflicts in educational settings and introduces methods and key strategies for conflict resolution, such as competition, accommodation, withdrawal, collaboration, and compromise. It also highlights conflict prevention techniques for students that can be utilized for effective conflict management.

Furthermore, the article emphasizes the issue of bullying in educational institutions, analyzing its primary causes and differentiating it from other forms of conflict.

The socio-psychological analysis of bullying and conflicts focuses on mechanisms like group dynamics, social identity, stereotypes, and social norms. Conflicts often emerge among education seekers (classmates or group mates) due to personality clashes and differing opinions on various issues. Common causes include struggles for leadership and authority among peers, as well as insults and misunderstandings. Understanding these causes is a critical step toward effective conflict prevention and resolution in the educational environment. Unresolved conflicts can lead to decreased academic performance, psychological stress, strained relationships among students, deteriorating emotional states, and increased bullying incidents.

Key words: conflict, conflict prevention, bullying, violent behavior, education seekers, mediation, bullying prevention, educational institution, prevention strategies, pupils, youth, students.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2024 р.
Прийнято до друку 27.09.2024 р.

Наукове видання

Соціальна педагогіка: теорія та практика

№ 3 (2024)

Коректура – Я. І. Вишнякова
Комп'ютерна верстка – О. І. Молодецька

Підписано до друку 27.09.2024 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,16. Замов. № 1124/797. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
вул. Інглезі, 6/1, м. Одеса, 65101
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.